

N:o 91.

Af herrar **F. Berg** i Stockholm och **E. Hammarlund**,
*angående villkoren för statsunderstöd åt högre skolor för
qvinlig ungdom och vissa samskolor.*

I årets statsverksproposition har Kongl. Maj:t i punkt 19 under åttonde hufvudtiteln begärt en höjning af det hittills utgående understödet åt högre skolor för qvinlig ungdom och sådana samskolor, som äro upprättade å orter, der allmänt läroverk för gossar ej finnes. Vid den motivering för detta förslag, som statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet lemnat i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 11 dennes, stöder han sig hufvudsakligen på en af rektor L. M. Wærn verkställd utredning af de ekonomiska förhållandena vid nämnda skolor, af hvilken utredning tydligen framgår, att det hittills erhållna statsunderstödet är alldeles otillräckligt.

Orsakerna härtill angifvas vara mångahanda, men *en* af dem vore enligt den återopade utredningen att söka i den omständigheten, att i sjelfva verket endast en del af understödets belopp komme skolorna såsom sådana till godo.

»Det ekonomiska värdet för de ifrågavarande skolorna af det statsunderstöd, de åtnjöte, reduceras», heter det i ofvannämnda anförande till statsrådsprotokollet, »ej oväsentligt genom de villkor, som dervid vore fästade rörande dels kostnadsfri undervisning, dels undervisning mot nedsatt afgift för vissa elever, hvilkas antal vore bestämdt i en ungefärlig proportion till understödets belopp. På grund af dessa villkor hade vid de understödda skolorna 611 elever undervisats afgiftsfritt, under det att 980 elever undervisats mot en årsavgift af högst 50 kronor. Finge man nu antaga, att de 611 frieleverna under andra omständigheter skulle hafva tillhört samma skolor som betalande elever, och vore, på sätt Wærn längre fram i skrifvelsen utvecklat, medel-årsavgiften per elev att beräkna till 125 kronor, så skulle ifrågavarande åliggande representera ett värde af 76,375 kronor och åsamka de understödda skolorna en lika stor minskning i deras årsinkomster. Och finge man antaga, att de 980 elever, som undervisats mot nedsatt afgift, un-

der andra omständigheter skulle hafva tillhört skolorna såsom fullt betalande lärjungar, skulle, under samma förutsättning rörande årsavgifternas medeltal, genom det andra villkoret (nemligen att 980 lärjungar erlade 50 kronor om året i stället för 125 kronor) de understödda skolorna lidit en minskning af 73,500 kronor i sina årsinkomster. Nu vore man visserligen ej berättigad att göra sådana antaganden, enär en del af eleverna i fråga under andra omständigheter sannolikt skulle ha saknat möjlighet att begagna undervisningen i dessa skolor. Den grad, i hvilken de statsunderstödda skolornas budget belastades genom nämnda åligganden, borde ej mätas med summan af de båda nyss angifna talen. Men det faktum, som framginge af utredningen, vore, att omkring 149,875 kronor af statens årliga anslag till högre flickskolor och samskolor användes till att helt eller delvis bekosta vid pass 1,600 barns undervisning i dessa skolor. Af det statsanslag å 196,875 kronor, som under det afsedda räkenskapsåret utgått till sagda skolor, hade alltså, strängt taget, endast en mindre del eller 47,000 kronor varit att betrakta såsom understöd åt skolorna, under det att den större delen haft karaktären af understöd åt föräldrar och målsmän i och för deras barns uppfostran.»

En liknande uppfattning uttalades i en på uppdrag af föreståndare och föreståndarinnor vid Sveriges flick- och samskolor den 30 augusti 1901 till Kongl. Maj:t afgifven petition, hvori bland annat anfördes:

Enligt de villkor, som för närvarande vore fästa vid de understöd, som åtnötes af våra flick- och samskolor, undervisades omkring 6 procent af hela lärjungeantalet kostnadsfritt och omkring 9 procent mot en årsavgift af 50 kronor. Att öka denna procent kunde med nuvarande understöd från det allmännas sida icke ifrågasättas, enär dessa villkor för skolorna, särdeles de mindre, i icke obetydlig grad förminskade värdet af det erhållna understödet, och äfven med ett förhöjdt anslag borde endast undantagsvis och i ringa utsträckning en ökning af friplatserna eller halfbetalande elever ifrågakomma, om anslaget skulle vara den understödda skolan till verkligt gagn.

Dessa uttalanden från flick- och samskolornas målsmän visa, att i fall man anser, att ifrågavarande skolor under det i utredningen afsedda räkenskapsåret erhållit ett statsunderstöd af 196,875 kronor, så är detta endast *nominellt* riktigt. Nämnda belopp måste egentligen tänkas uppdeladt i två summor utgående för alldeles olika ändamål: 47,000 kronor såsom understöd åt skolorna och 149,875 kronor såsom understöd åt ett antal obemedlade eller mindre bemedlade föräldrar, hvilka önska få sina barn undervisade i så kallade högre flick- och samskolor i stället för i folkskolan.

Samma uttalanden ådagalägga dessutom, såsom ock naturligt är, att skyldigheten att hålla frielever eller halfbetalande elever innebär en belastning af flick- och samskolornas budget samt en bidragande orsak till det ekonomiska betryck, som Kongl. Maj:ts nu framlagda proposition afser att i någon mån afhjelpa.

Under sådana omständigheter kan man knappast underlåta att göra sig den frågan: finnes det verkligen något skäl, som tvingar staten att såsom ett slags godtgörelse för det gifna understödet pålägga flick- och samskolorna ett åliggande, hvilket af dem kännes såsom en tynande och hämmande börda? Eller, för att formulera samma fråga på ett annat sätt: är det verkligen ett statsintresse, att halft annat tusental barn sättes i tillfälle att besöka högre skolor i stället för folkskolan, och kan detta intresse anses så maktpåliggande, att större delen af det till flick- och samskolorna utgående statsbidraget bör för detta speciella syftemål användas?

Under *en* förutsättning skulle man kunna vara benägen att på detta spörsmål gifva ett jakande svar. Att bereda obemedlade eller mindre bemedlade föräldrars barn tillfälle till högre studier är utan all fråga ett statsintresse af högsta vikt, så vida det gäller sådana barn, om hvilka man har anledning antaga, att studiebanan är den genom framstående intellektuel begåfning af naturen för dem anvisade. Men att så skulle vara förhållandet med de 1,500 till 1,600 halfbetalande eller icke betalande elever, åt hvilka flick- och samskolorna årligen nödgas meddela undervisning, är i hög grad osannolikt. Deras intagande bestämmes ingalunda genom något slags ordnad urval och sker dessutom vanligen vid så tidig ålder, att ett dylikt urval ej är tänkbart. Det är på grund häraf omöjligt att föreställa sig, att dessa 1,500 till 1,600 lärjungar skulle utgöra likasom *eliterna* bland den stora massan af obemedlade eller mindre bemedlade föräldrars barn.

Men, torde någon möjligen häremot kunna invända, om också ifrågavarande 1,500 till 1,600 barn icke kommit i åtnjutande af högre skolundervisning genom något med hänsyn till deras ådagalagda studiebegåfning gjordt urval, så innebär dock denna högre undervisning för dem personligen och för deras föräldrar en så stor förmån, att ingen borde förmäna dem det statsunderstöd af ungefär 150,000 kronor, som för ändamålet årligen kommer dem till del.

Härom kunna emellertid meningarna vara något delade. För det mindretal, som är utrustadt med utpräglade studieanlag, innebär det måhända en förmån att, om ock helt eller delvis på nåder, blifva öfverflyttad till en skola, som meddelar s. k. högre bildning. Men med afseende på de flesta af ifrågavarande barn torde det låta tänka sig, att nämnda »förmån» är ganska tvifvelsam. Den uppfattningen är säkerligen ej alldeles ogrundad, att det för många af dessa barn skulle vara lika bra, att icke säga bättre, om de finge genomgå folkskolan och derpå folkskolans högre afdelning eller en högre folkskola, samt att den under-

visning i tre främmande språk, som i flick- och samskolorna lägges beslag på deras tid och intresse, mer än väl uppväges af den grundligare undervisning i handarbete och huslig ekonomi, som på folkskolans högre stadium i stället skulle komma dem till del.

Med afseende härå kunna ju emellertid olika åsikter göra sig gällande. Flick- och samskolornas skyldighet att skaffa sig halfbetalande eller icke betalande elever kan från dessa elevers egen synpunkt af somliga anses såsom en afgjord fördel, af andra åter såsom en mycket tvifvelaktig sådan. Deremot kunna inga skiljaktiga uppfattningar råda derom, att nämnda skyldighet innebär en synnerligen stor olägenhet för folkskolan och en allvarlig fara för hennes utveckling.

För hvar och en, som har någon närmare erfarenhet om folkskolans ställning, är det nemligen uppenbart, att så länge flick- och samskolorna äro formligen *ålagda* att skaffa sig lärjungar ur de samhällsklasser, hvilka eljest vore för sina barn närmast hänvisade till ortens folkskola (jemte de öfverbyggnader, hvarmed denna kan vara försedd), så måste de ovilkorligen, medvetet eller omedvetet, viljande eller icke viljande, komma att äfven bland dessa samhällsklasser utbreda den föreställningen, att folkskoleundervisningen under alla omständigheter är något sämre och ringare, något, som man endast i yttersta nödfall kan låta sig nöja med. Följden häraf blir ett sjunkande af aktningen och intresset för folkskolan från föräldrarnas och dermed äfven från kommunens sida, och hvilka verkningar detta måste medföra, derom hafva folkskolans närmaste målsmän flerstädes fått en synnerligen nedslående erfarenhet.

Måhända skall man särskildt inom de kretsar, som äro utan personlig beröring med folkskolan, vara böjd att anse dessa betänkligheter och farhågor ej ega någon allmännare giltighet, enär inom de flesta skoldistrikt högre flick- och samskolor saknas. Gentemot en sådan åskådning, i fall den hos någon med förhållandena mindre förtrogen skulle uppstå, torde vara nog att hänvisa till den storartade ökning i antalet flick- och samskolor, som redan egt rum och som i händelse af höjdt statsunderstöd enligt hittills gällande grunder tvifvelsutan allt framgent kommer att fortgå. »Erfarenheten har», yttrar härom statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i sitt anförande till statsrådsprotokollet, »visat, att en ökning af statsanslaget ständigt haft till följd en ökning i antalet statsunderstödda skolor. Första gången beviljades anslag till understödjande af högre skolor för qvinlig ungdom af 1874 års Riksdag med ett belopp af 30,000 kronor på extra stat. Detta anslag höjdes af 1876 års Riksdag till 40,000 kronor. 1878 års Riksdag ökade beloppet till 50,000 kronor och uppförde anslaget på

ordinarie stat. Sedermera höjdes detta anslag af Riksdagen 1882 till 70,000 kronor, år 1891 till 100,000 kronor och år 1896 till 200,000 kronor. De statsunderstödda skolornas antal åter var 6 år 1875, 28 år 1877, 38 år 1882, 62 år 1890 och 76 år 1896 samt är för närvarande 103. Sedan anslaget år 1896 höjdes, har således de statsunderstödda skolornas antal ökats med 27 eller med mer än en tredjedel af antalet år 1896. Och denna utveckling är säkerligen ännu icke afslutad. *Särskildt kan man vänta uppkomsten af högre samskolor i mindre städer, köpingar, större stationssamhällen och å andra mer befolkade platser.»*

De högre flick- och samskolorna intaga ett synnerligen framstående rum i kedjan af svenska undervisningsanstalter. Den frihet, hvarunder de hittills arbetat, har gjort, att de under de båda senaste årtiondena kunnat gå i spetsen för den pedagogiska utvecklingen i vårt land. De förtjena därför väl att komma i åtnjutande af det ökade understöd, hvaraf den verkställda utredningen visat dem vara i behof. Så vidt vi förstå, synes dock detta understöd mera böra afse att förbättra de bestående skolorna samt förhjälpa dem och deras lärarekrafter till en gynsamare ekonomisk ställning än att framlocka ett alltjemt växande antal af nya småläroverk i alla delar af riket. Den enorma utveckling i yttre hänseende, som statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet påpekat, synes oss böra framkalla den frågan: är en dylik utveckling i rent kvantitativ rigtning verkligen fullt sund, och kan den anses förtjent att af statsmakterna på allt sätt befrämjas?

För vår del nödgas vi, särskildt med hänsyn till densammas hämmande inflytande på folkskolans verksamhet, besvara frågan med ett bestämdt nej. Skall det understöd, som bör lemnas de högre flick- och samskolorna, och hvilket vi gerna se ökad, blifva dessa skolor till verkligt gagn och icke lända vårt folkskoleväsende till obotlig skada, så måste det begränsas till sådana skolor, hvilka visat sig ega lifskraft nog att kunna existera och draga till sig nödigt antal elever utan den lockelse, som ligger i beviljandet af nedsatta afgifter eller gratisundervisning åt lärjungar på folkskolans åldersstadium.

Om staten understödjer de högre flick- och samskolorna med ett belopp af 30 eller 45 kronor årligen för hvarje elev, synes oss dessutom rättvisan kräfva, att den beviljar motsvarande klasser af folkskolan eller åtminstone folkskolans högre afdelning samma förmån, hvilket för närvarande ingalunda är fallet, enär statens bidrag till folkskoleväsendet endast motsvarar mellan 7 och 8 kronor för hvarje lärjunge. För det *allmänna* måste väl folkskolan erkännas vara af minst lika stor betydelse som de högre flick- och samskolorna. Något yrkande i nyss-

nämnda rígtning vilja vi emellertid ej nu framställa, utan anse oss med afseende härå böra afvakta det beslut, som Riksdagen med anledning af Kongl. Maj:ts förevarande framställning kan komma att fatta.

Vi inskränka oss alltså för närvarande till den hemställan,

att Riksdagen måtte besluta, att af de i punkten 19 under åttonde hufvudtiteln af Kongl. Maj:ts föreslagna villkor för statsunderstöds tilldelande åt högre skolor för qvinlig ungdom och vissa samskolor det under mom. e) upptagna villkoret måtte utgå.

Stockholm den 27 januari 1902.

Fridtjuf Berg.

Emil Hammarlund.